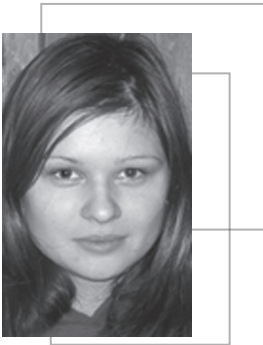

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРО ПОСЯГАННЯ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ВІРОВЧЕНЬ ЧИ ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ

УДК: 343.98

І. М. Білоус*кандидат юридичних наук,
Вінницький торговельно-економічний інститут*

Автор в статті розглядає особливості огляду місця події у кримінальних провадженнях про посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів.

Ключові слова: *місце події, огляд, тактика огляду.*

PECULIARITIES OF CARRYING OUT THE CRIME SCENE EXAMINATION IN THE INVESTIGATION PROCESS CONCERNING INFRINGEMENT ON PUBLIC HEALTH DISGUISED AS A HOMILIZING OF RELIGIOUS BELIEFS OR EXECUTION OF RELIGIOUS CEREMONIES

Bilous I. M.

Received: 31 Oct 2014.

Огляд місця події в процесі розслідування злочинів про посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів – це одна з головних та необхідних першочергових слідчих дій, яка має на меті виявити та безпосередньо дослідити матеріальні об'єкти, їхні ознаки та взаємозв'язки, що має суттєве значення для встановлення істини в кримінальній справі.

В криміналістичній літературі огляд місця події розглядають як одну з найскладніших і важливих слідчих (розшукових) дій, під час проведення якої вирішують багато завдань розслідування та отримують різні фактичні дані. Тому проведення огляду місця події з боку слідчого вимагає значних зусиль і часу. Визначенню поняття огляду місця події у науковій літературі приділено значну увагу в працях В.П. Бахіна, О.М. Васильєва, Н.І. Клименко, В.П. Колмакова, В.К. Лисиченка, М.О. Селіванова,

В.М. Терзієва, В.Ю. Шепітька та ін. Окремі автори (В.П. Уласов) зауважують, що огляд повинен мати «творчий характер», інші вважають, що його проведення вимагає «справжнього наукового підходу» (В.П. Колмаков), що він є одночасно й дослідницьким, і творчим, його мета – «виявлення й закріплення ознак і станів різних предметів для встановлення обставин, що мають значення для справи» [1, 4]. Тактичні прийоми проведення огляду місця події розроблені за різними категоріями справ, але поза увагою до цього часу залишилися тактичні прийоми, які застосовуються під час проведення огляду у справах про злочини, які вчинені під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів.

Відповідно до ст. 237 КПК України слідчий проводить огляд місця події з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи. Огляд місця події є необхідним в усіх випадках, коли обставини справи дозволяють припускати, що там можуть бути виявлені речові докази, зміни в навколишній обстановці, інші сліди злочину [2, 21]. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події у первісному, незмінному стані, оскільки будь-яке зwołікання спричиняє втрату речових доказів та зміну слідової картини. Невідкладність огляду місця події пояснюється також необхідністю отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також проведення інших слідчих дій, спрямованих на розкриття злочину [3, 218].

Справедливо вважається, що безпосереднє сприйняття слідчим обстановки

місця події і виявлених речових доказів стає тим вихідним матеріалом, ознайомлення з яким дозволяє відновити подію злочину, а в окремих випадках встановити й особу злочинця. Таке сприйняття має не тільки загальні закономірності психологічного механізму його здійснення, але й специфічні риси, до яких може бути віднесена професійна вибірковість сприйняття, точна і швидка оцінка сприйняття, здатність до виявлення речових доказів тощо. Специфіка сприйняття відбитків злочину визначає і саму тактику огляду місця події, і ті тактичні прийоми (їх системи), які можуть бути використані [4, 4]. Специфіка огляду місця події, яка виділяє його з-поміж інших слідчих дій, полягає в тому, що: 1) огляд місця події має на меті виявлення невизначеного кола доказів, характер яких диктується особливістю злочину, способом його вчинення і приховування; 2) при виявленні тієї чи іншої інформації слідчий повинен вирішити питання щодо її належності до розслідуваного злочину та доказового значення [5, 49–50].

Місце події містить значну інформацію про подію суспільно-небезпечного діяння та осіб, які його вчинили. Воно являє собою фрагмент об'єктивно існуючої події, де відбиті її окремі сторони, моменти, тобто містить об'єктивну інформацію про подію злочину, яка відображається в зміні обстановки, слідах перебування злочинця, слідах його дій, їхніх наслідків, намірах злочинця та інших даних, що дозволяють побудувати уявну або частково матеріальну модель злочину, його обставин [6, 66–67]. Кожний злочин призводить до певних змін матеріальної обстановки, відображається у свідомості людей. Зміни в обстановці місця події можуть бути виявлені,

зафіксовані, досліджені і використані як докази [7, 230].

Таким чином, завданням огляду місця події є: виявлення слідів злочину; встановлення обстановки події, механізму вчинення злочину, напрямів розслідування та розроблення загальних версій стосовно події злочину та його учасників; одержання вихідної інформації для організації пошуку злочинця і проведення першочергових невідкладних слідчих (розшукових) дій.

В процесі огляду місця події можна з'ясувати питання, які мають значення для визначення шляхів розслідування, а саме: на що було направлено злочинне посягання; де було вчинено злочин; коли, за яких обставин, яким способом; хто вчинив злочин; його цілі та мотиви; сліди, які були залишені злочинцем на місці злочину, та сліди, які могли залишитися на ньому; хто і звідки міг бачити та чути вчинене на місці події; які обставини впливали на вчинення злочину та чи мають місце негативні обставини [6, 88].

Місцем події злочинів, що посягають на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, можуть бути: приміщення, в яких проводилися зібрання групи (це можуть бути культові споруди, орендовані кінотеатри, актові зали підприємств, організацій, установ та ін.); місця зібрання групи на вулиці (стадіон, ліс, парк та ін.); будівлі та прилеглі до них території, де мешкають потерпілі, свідки, підозрювані, обвинувачені; місця, де друкують літературу, записують аудіокасети, відеокасети, CD диски; інші об'єкти, де були вчинені дії щодо організації та керівництва релігійною групою (сектою).

Підставою для проведення огляду є інформація про проведення в конкретному місці ритуальних заходів: інформація, отримана оперативним шляхом; пояснення потерпілих чи свідків, які вказують на таке місце та описують його.

Під час огляду вказаних об'єктів в залежності від обставин події, що розслідується, необхідно визначати, які саме сліди злочину можна знайти на місці події. Це, зокрема, можуть бути: сліди рук; література, фотознімки, записи на електронних носіях, на яких міститься зміст подій, пов'язаних з посяганням на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів; ритуальні предмети; фінансова документація, записні книжки, блокноти, зошити, щоденники, листи, квитки; предмети одягу (в тому числі ритуального) та ін. Це можуть бути також сліди крові (не обов'язково людини) та інші виділення.

При цьому в обов'язковому порядку треба визначити розміри таких приміщень, їх обладнання та отримати інші дані, на підставі яких можна зробити висновок щодо наявності умов (в тому числі санітарних) для проведення заходів релігійною групою (сектою) [8, 199].

Одна з головних цілей слідчого під час проведення огляду місця події – це підтвердження, що дійсно знайдений об'єкт використовувався під час ритуальних подій, пов'язаних зі спричиненням шкоди здоров'ю потерпілого, або свідчить про належність конкретних осіб до релігійної групи.

Під час огляду місця проведення ритуальних заходів релігійної групи (секти) в залежності від спрямування діяльності

такої групи можуть бути знайдені специфічні предмети. Наприклад, якщо це обряд сатаністів, – можуть бути залишки трупів тварин, які були вбиті під час відповідного ритуалу (жертвоприношення). Якщо йдеться про секти (наприклад, апокаліптичні), лідери яких проповідують адептам ідею спасіння «в ім'я апокаліпсису», то вони якийсь час (інколи – достатньо довгий) очікують «скінчення світу» в якомусь місці. Це може бути безлюдне місце в лісі, горах, печерах, приватних будинках та ін. У таких випадках, під час огляду місця перебування адептів секти, треба виходити з того, що люди довгий час знаходилися у місцях, непридатних для довгого там знаходження. Серед адептів таких сект багато людей похилого віку і хворих, які не завжди можуть витримати такі умови. Тому під час огляду звертається увага на місця, де можуть бути поховані вмерлі адепти, які не витримали умов, що були створені для очікування «кінця світу».

В Пензенській області РФ, в печері, де майже півроку (з початку листопада 2007 р. до травня 2008 р.) переховувалися в очікуванні «кінця світу» 35 адептів (в тому числі четверо дітей) секти «Гірський Єрусалим», яка була створена П. Кузнецовим (психіатрична експертиза встановила наявність в нього психічного розладу [9]), працівниками МНС випадково під час огляду були знайдені тіла двох жінок – адептів секти, які померли в печері під час очікування «кінця світу» [10].

Для результативного огляду місця події потрібно використовувати спеціальні знання спеціалістів в галузі релігієзнавства, психології, судової медицини та ін. Саме вони можуть вже під час проведення цієї слідчої дії надати необхідну інформацію

щодо обставин події, яка є предметом розслідування.

Професійно володіючи спеціальними знаннями, спеціаліст-психолог в процесі огляду може виявити матеріалізоване відображення граней людської психіки в обстановці місця події та надати слідчому інформацію психологічного характеру про потреби, звички, професійні та побутові навички, деякі риси характеру осіб, які перебували на цьому місці; мотиви, мету злочину, психологічну атмосферу під час його вчинення та іншу корисну для слідства інформацію.

На підставі аналізу цієї інформації можна з великою ймовірністю судити про мотиви злочину та особливості характеру злочинця, його психологічний та емоційний стан, в якому він знаходився під час вчинення злочину. У ході зазначеної слідчої дії спеціаліст-психолог може проводити спостереження, ставити запитання учасникам слідчої дії, проводити заміри, експерименти, давати пояснення слідчому з використанням спеціальних психологічних знань та ін.

Так, під час огляду місця знайдення трупів чотирьох підлітків в м. Ярославль (РФ) поряд з місцем їх поховання виявлений перевернутий металевий хрест, на якому була розп'ята кішка. З врахуванням інших обставин (зокрема, результатів судово-медичної експертизи трупів, де виявлені факти специфічного розчленування трупів з видаленням, наприклад, серця, печінки та інших органів людини) спеціалісти дійшли висновку, що це нагадує ритуал жертвоприношення, який існує в секті «Церкви Сатани» [11].

Тому перспективним напрямом в роботі слідчого при розслідуванні

злочинів, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю громадян під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, вбачається залучення під час проведення огляду місця події спеціаліста-психолога, який зможе надати необхідну допомогу учасникам огляду в дешифровці матеріальних слідів та пояснення інших особливостей скоєння злочину, які можуть призвести до швидкого і якісного розслідування злочину.

Порядок участі спеціаліста в слідчих діях, в тому числі в огляді місця події, визначений ст.ст. 71, 237 КПК України. Фахівець, за вибором слідчого – залежно від характеру злочину повинен бути заздалегідь, ще у стадії підготовки до виїзду на місце події, повідомлений про те, для чого він потрібен, та ознайомлений з наявною інформацією щодо події, яка сталася.

Це може бути і працівник культової споруди, де сталися події, обставини якої розслідуються (який не є адептом секти). Зокрема, огляд в Києві Собору Святої Софії, приміщення якого були захоплені адептами «Білого Братства», проводився за участю працівників цього храму. Це було пов'язано з тим, що під час захоплення і наступного утримання приміщень собору адепти «Білого Братства» пошкодили деякі культові предмети в соборі. Тому фіксація відповідних пошкоджень та змін, які сталися в приміщенні храму, була можлива лише за участю спеціаліста – працівника цього храму [12].

Фахівець може застосувати спеціальні знання, лабораторні методи дослідження, обов'язково пояснивши перед тим всім учасникам огляду необхідні методи і засоби, детально описувати тактику їх застосування та одержані результати.

Будь-яких висновків у протоколі з приводу виявлених слідів спеціаліст не має права робити. Проте неформальні висновки слідчий може використовувати для вибору тактичних прийомів огляду, висунення слідчих версій, планування розшуку злочинця та встановлення інших обставин.

Активну участь в огляді місця події можуть брати оперативні працівники міліції, діяльність яких на місці події очолює слідчий, як посадова особа, яка організовує роботу під час проведення слідчого огляду. Він ставить конкретні завдання оперативним працівникам міліції (щодо пошуку речових доказів, встановлення свідків-очевидців та ін.).

Досліджуючи місце події, слідчий повинен враховувати висловлювання інших учасників огляду (особливо спеціалістів, зокрема їх думки щодо черговості проведення тих чи інших процесуальних дій на місці події).

Основним способом фіксації результатів огляду місця події є складання протоколу. Способами фіксації також є складання планів (схематичних чи масштабних), фотозйомка та відеозапис, кінозйомка, звукозапис; копіювання та моделювання; вилучення знайдених предметів разом зі слідами.

Складання протоколу огляду місця події вимагає додержання певних вимог. Протокол має бути повним, містить детальний опис окремих слідів, інших обставин злочину; всі виявлені об'єкти, предмети та обставини місця події повинні бути зафіксовані у протоколі огляду місця події точно у такому вигляді, в якому вони знаходилися у момент проведення огляду та спостерігалися слідчим.

Якщо до обстановки місця події вносилися певні зміни, то факт внесення таких змін повинен бути встановлений слідчим шляхом проведення слідчих дій – допитів, експертиз, слідчого експерименту та ін.

Протокол повинен відбивати свого роду логіку огляду місця події, тобто послідовність всіх виконаних дій. Такий опис дозволить досить повно уявити картину місця події, а отже побудувати уявну модель події злочину.

Якщо в релігійній групі (секті) мали місце факти посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень та виконання релігійних обрядів, тактика огляду місця події в першу чергу буде залежати від біофізіологічного стану потерпілого – чи жива жертва злочину, чи на місці події знаходиться труп. Одним з головних тактичних прийомів і першочерговою задачею є вирішення питання про необхідність надання першої медичної допомоги потерпілому. Якщо дозволяє стан здоров'я потерпілого, то раціонально проводити огляд місця події за його участю. Якщо потерпілий дає пояснення щодо механізму події, вказує безпосередньо на місце, де йому були спричинені тілесні ушкодження, це спрощує пошук слідів та інших речових доказів.

Якщо стан здоров'я потерпілого не дозволяє йому взяти участь в огляді, то під час його наступного допиту необхідно приділити особливу увагу локалізації події, характерним її особливостям, що мають значення для огляду. Аналогічно, коли в релігійній групі було вчинено дії статевої розпусти – огляд місця події також доцільно проводити за участю потерпілої особи.

Під час огляду необхідно визначити і зафіксувати в протоколі перш за все локалізацію, характер місця події (приміщення підприємства, організації, установи, клуб, квартира, приватний будинок, місця за населеним пунктом, вулиця, поле, ліс, кладовище та ін.). Важливим об'єктом пошуку та аналізу при огляді є залишені або втрачені злочинцем засоби, знаряддя злочину. Необхідно проводити пошук слідів-відбитків: рук, ніг, зубів злочинця (на продуктах харчування, наприклад) та ін.

Необхідно шукати і залишені на місці події сліди виділень, зокрема крові, слини (в деяких деструктивних культах проводять обряди моління, доки у потерпілого не піде слина) та інших виділень. Об'єктами пошуку повинні бути речі осіб, які були на місці події під час вчинення злочину. Виявлені сліди злочину необхідно зафіксувати з детальним описом в протоколі огляду місця події.

Треба зазначити, що огляд місця події у справах зазначеної категорії не є, на жаль, поширеним. Це не пов'язано з недооцінкою слідчим такої важливої слідчої дії, а лише є наслідком досить довгої за часом дослідчої перевірки – коли інколи відпадає необхідність у проведенні цієї слідчої дії у зв'язку з її низькою результативністю.

Підвищення якості розслідування злочинів, що пов'язані з посяганням на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів можливе за умови проведення своєчасного та якісного огляду місця події і виявлення при цьому слідів злочину та речових доказів, а також ретельної попередньої психологічної, організаційної й технічної підготовки до огляду місця події.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Огляд місця* події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практич. посібник / [за ред. Н. І. Клименко]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 216 с.
2. *Криміналістика* : підручник / [за ред. В. Ю. Шепітька]. – К. : Ін Юре, 2003. – 684 с.
3. *Ефимичев С. П.* Процессуальная характеристика. Осмотр / С. П. Ефимичев // Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности) : учебное пособие. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1984. – 240 с.
4. *Шепітько В. Ю.* Тактика огляду місця події : конспект лекцій / В. Ю. Шепітько. – Харків : УкрЮА, 1994. – 20с.
5. *Коновалова В. Е.* Психология в расследовании преступлений / В. Е. Коновалова. – Харьков : Вища школа, 1978. – 144 с.
6. *Коновалова В. Е.* Правовая психология / В. Е. Коновалова. – Харьков : Консум, 1997. – 160 с.
7. *Чуфаровский Ю. В.* Юридическая психология : учебное пособие / Ю. В. Чуфаровский. – М. : Право и закон, 1997. – 320 с.
8. *Клочков В. В.* Борьба с нарушениями законодательства о религиозных культах / В. В. Клочков. – М. : Юрид. лит., 1967. – 239 с.
9. *Установлено название секты, члены которой укрылись в пещере под Пензой* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [Rambler.ru/news/events/560774972](http:// Rambler.ru/news/events/560774972)
10. *Тела пензенских затворниц нашли случайно* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [Rambler.ru/news/events/562235654](http:// Rambler.ru/news/events/562235654)
11. *Шапошников В.* Это не сатанинский ритуал, а только его подражание // Комсомольская правда от 19 августа 2008 г.
12. *Архів Апеляційного суду м. Києва за 1996 рік* // Кримінальна справа № 2296.

Стаття надійшла до редакції: 31.10.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

**PECULIARITIES OF CARRYING OUT THE CRIME SCENE EXAMINATION
IN THE INVESTIGATION PROCESS CONCERNING INFRINGEMENT
ON PUBLIC HEALTH DISGUISED AS A HOMILIZING OF RELIGIOUS
BELIEFS OR EXECUTION OF RELIGIOUS CEREMONIES**

Bilous I. M.

Abstract: The author deals with peculiarities of crime scene examination in criminal cases concerning infringement on public health disguised as a homilizing of religious beliefs or execution of religious ceremonies.

There are typical crime scenes which are examined in such cases, the aims and tasks of this examination are defined. The list of the most widespread exhibits and prints that remain on the crime scene is presented.

The peculiarities of experts (psychologists, medicolegists and religious scholars) involvement and participation in crime scene examination and also injured persons are handled. The organization questions of cooperation between investigation and operative police officers and few tactics examination matters are considered.

Keywords: crime scene, examination, investigation, tactics examination

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ОСМОТРА МЕСТА ПРОИСШЕСТВИЯ В ПРОЦЕССЕ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ О ПОСЯГАТЕЛЬСТВЕ НА ЗДОРОВЬЕ ЛЮДЕЙ ПОД ВИДОМ ПРОПОВЕДОВАНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ВЕРОУЧЕНИЙ ИЛИ ИСПОЛНЕНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБРЯДОВ

Билоус И. Н.

Резюме: Автор в статье рассматривает особенности осмотра места происшествия в уголовных производствах о посягательстве на здоровье людей под видом проповедования религиозных вероучений или исполнения религиозных обрядов. Наводятся типичные места происшествия, которые осматриваются в таких производствах (делах), определена цель и задачи такого осмотра. Приведен перечень наиболее распространенных вещественных доказательств и следов, которые остаются на месте происшествия. Рассматриваются особенности привлечения и участия в осмотре места происшествия специалистов (психологов, судебных медиков и религиоведов), а также потерпевших. Рассмотрены вопросы организации взаимодействия следствия с оперативными работниками милиции, некоторые вопросы тактики осмотра.

Ключевые слова: место происшествия, осмотр, тактика осмотра.